

GIACOMO
PUCCINI
TURANDOT

GIACOMO PUCCINI

TURANDOT

ITALSKÝ VERISMUS

je pojmenování pro hudební směr, vlastně pro poměrně krátkou epizodu v dějinách hudby konce 19. století a první čtvrtiny století našeho. Týká se především italské hudby. Představují jej především tři skladatelé: Pietro Mascagni, Ruggiero Leoncavallo a Giacomo Puccini. Zatímco střeoevropští hudební teoretikové mají k tomuto směru stanovisko krajně odmítavé, řady posluchačů a interpretů jsou jeho vyznačací a ctiteli. Bez nadsázky lze říci, že opery veristických autorů patří k těm, které obecenstvo bez výhrady přijímá od premiéry až podnes, i když se vlastně jedná už o díla patřící 20. století. Nejstaršímu z nich není ještě sto let!

Verismus souvisí s literárním naturalismem. V hudbě poznamenává celé 19. století romantismus ve svých různých formách. Na konci století už jsou maximálně vyčerpány jeho výrazové prostředky. Rozkládá se a vyúsťuje do nových směrů. Jsou to impresionismus, naturalismus a expresionismus. Tyto nové proudy zasáhly pochopitelně také italskou operu. V roce 1890 se objevuje dílo, jímž se rodí nový styl — verismus. Je to jednoaktová opera Pietra Mascagniho Sedlák kavalír. Snahou veristů je zobrazit život takový, jaký je, zcela bez příkras. Proto je předlohou tohoto prvního díla povídka italského naturalisty Giovanni Vergy. Námětem druhého významného díla tohoto směru je dokonce reálná příhoda, kterou autor Komediantů Ruggiero Leoncavallo sám prožil jako

pozorovatel. I obecnost té doby touží po senzacích, po napětí, libuje si v brutálně dramatických scénách, ty je také dojmají. Nemají ovšem nic společného s očistnou tragikou klasických děl. Volba námětu ovlivňuje zcela logicky i výrazové prostředky. Je to především deklamace a pak harmonie, jež zdá z moderních objevů své doby. Dnes už se těží zkrátka, téměř opotřebovaná, snad proto, že tento styl napodobovalo mnoho druhořadých autorů, později i skladatelů hudby k filmům. Nejinspirativnější je však veristická melodika, která je dodnes ze všech složek neživější, i když se právě ona stala terčem kritických útoků.

K slavné dvojici se řadí rovněž Giacomo Puccini. Narodil se 23. 12. 1858 v Lucce, zemřel 29. 11. 1924 v Bruselu. Sám se nepovažoval za geniálního skladatele, netrpí ve jménu celé lidstva, nepřemýšlí o záhadách světa, o vysokých ideách. Zajímá se o prostého, obyčejného člověka. Trpí spolu s ním, má s ním hluboký soucit. Nezajímá se o veřejné věci. Staral se pouze o dobrá libreta. Bez nich byl odsouzen k nečinnosti, tak je jeho hudba spojena s dramatem, s divadlem. Měl neobyčejně dramatické nadání, účinně zasahoval do libret, vybíral si dobré básničky. Však také básnická řeč jeho libret má vysokou úroveň a je navíc originální. České překlady jsou většinou zastaralé, bez literární úrovně a snižují tak hodnotu populárních Pucciniho oper. Skladatelův operní úspěch je ojedinělý a jedinečný. Z dvanácti děl má na světových jevištích trvalé místo — sedm.

Své první opery komponoval na poněkud zastaralé romantické náměty. Jsou to *Le Villi* (v překladu Vileminy). Libreto napsal F. Fontana a opera měla premiéru v Miláně roku 1884. Pak to je *Edgar*, opět dílo libretisty F. Fontany na námět Mussetovy dramatické básně *Číše a rty* (*La coupe et les lèvres*). Premiéra se konala v Miláně v roce 1889.

Pucciniův osobitý svérázný sloh se projevil v operě *Manon Lescaut*, která měla svou premiéru v roce 1893 v Torině. Libreto napsali M. Praga, D. Oliva, D. Giacosa podle známé Prévostovy novely. Úspěch tohoto díla však zmenšuje špatné libreto, na kterém kromě uvedených autorů spolupracovali ještě G. Ricordi, L. Illica i sám skladatel. Snažili se totiž vyhnout příbuznosti s Massenetovou stejnojmennou operou, pouze o dvanáct let starší.

Pucciniho světovou slávu založila už *Bohéma*, uvedená 1. 2. 1896 v Torině pod taktovkou A. Toscaniniho. Je to dílo vnitřně prožité, vzpomínka na studentské mládí. Libretisté G. Giacosa a L. Illica našli předlohu v Murgerově románu *Ze života pařížské bohémy*. Tentýž úspěch má *Tosca*. Premiéra tohoto dramaticky nejsevernějšího díla je 14. 1. 1900 v Římě. Dvojice libretistů — G. Giacosa a L. Illica tentokrát zpracovává Sardouovo stejnojmenné drama. Exotický kolorit má *Madame Butterfly* uvedená 17. 2. 1909 v Miláně. I když byla premiéra neúspěšná, stala se tato opera vůbec jednou z nejoblíbenějších. Předlohou je povídka Johna Luthera Longa, kterou zdramatizoval

D. Belasco a jeho práci upravili pro libreto osvědčení G. Giacosa a L. Illica.

D. Belasco je opět autorem námětu se svou hrou *Děvče ze Zlatého západu*. Příhody ze života kalifornských zlatokopů upravili libretisté G. Civinni a C. Zangarini a Pucciniho opera *La fanciulla del West* — *Děvče z Divokého západu* měla premiéru 10. 12. 1910 v New Yorku. Zcela neúspěšná je další opera *Vlaštovka*. Básník G. Adami zpracoval námět Lehárových spolupracovníků A. M. Willnera a H. Reicherta, ale dílo nezaujalo ani premiérové obecenstvo 27. 3. 1917 v Monte Carlu.

Tři jednoaktové opery označené jako *Triptych* se naopak v současné době objevují na repertoáru světových scén stále častěji. Jsou to *Plášť* — pochmurná tragédie podle hry D. Golda — *La Houppelande* a libreto napsal G. Adami. *Sestra Angelica* je epizoda z klášterního života. Původní námět je dílem libretisty G. Forzana. Ten je autorem libreta třetího díla — *Gianni Schicchi*. Předlohu našel v jedné příhodě

z Dantovy Božské komedie. Tato opera je snad vůbec nejlepší Pucciniho dílo. Je to pravá italská buffa v moderním rouchu, sršící hudebním vtípem. Obstojí před všemi nejpřísnějšími kritickými měřítky. Premiéra operního *Triptychu* byla 19. 1. 1919 v Římě.

Posledním operním dílem je *Turandot*. Básníci G. Adami a R. Simoni se inspirovali Gozziho stejnojmennou komedií, ale v úpravě F. Schillera. Operu dokončil Pucciniho žák F. Alfano. Giacomo Puccini byl pravým veristou. Jeho díla mají všechny znaky tohoto směru. Ať to je dramatický patos, pročitěné tlumočení lidských radostí a žalů, v provedení pak výrazná kantiléna, bohatá harmonie a instrumentační mistrovství. Milovníci a vyznavači verismu jsou stále vděční za chvíle vzrušení a štěstí, jež přináší tato hudba a opomíjejí nedostatek hlubších myšlenek i naturalistické zdůrazňování negativních životních jevů, které tento směr rovněž vyznačují.

GIACOMO PUCCINI

TURANDOT

opera o třech dějstvích v pěti obrazech
libreto Giuseppe Adami a Renato Simoni
český překlad J. Bolé a Zd. Knittl

dirigent — Václav Návrat

režisér — Rudolf Málek

výtvarník scény — Vratislav Habr j. h.

výtvarník kostýmů — Eliška Zapletalová

sbormistr — Miroslav Kolář

choreografie a pohybová spolupráce — zasl. um. Albert Janíček

asistent dirigenta — Jan Šrubař

asistent režiséra — Květa Ondráková

korepetice — Jaromír Šalamoun, Oldřich Heřmanský, Jana Hájková

inspicienti — Radoslav Svozil, Jaroslav Deršák

nápovědy — Ema Hudcová, Jana Mlčochová

Vedoucí výroby a technického provozu: ing. Ivan Bílek — Vedoucí dekoračních dílen:
ing. Otto Gruszka — Vedoucí výroby kostýmů: Eliška Zapletalová — Jevištní mistři:
Jan Benek, Zdeněk Václavek — Mistr osvětlení: Oldřich Malý — Mistr elektroakustiky:
Bořivoj Wojnar — Mistr vlásenkárny: Vojmil Nytra — Mistr rekvizitárny: Eva Wiesne-
rová — Mistr garderoby: Zlata Nezhybová

Princezna Turandot — EVA KINCLOVÁ

Císař Altoum, její otec — JAROSLAV HLUBEK

Timur, vypovězený král — JIŘÍ ČEP

Princ Kalaf, jeho syn — MICHAEL KOZELSKÝ

Liu, otrokyně — ALINA FARNÁ

Pang

— zasl. um. LUBOMÍR PROCHÁZKA

Pong — královi ministři

— JIŘÍ CEĚ

Ping

— VOJTĚCH KUPKA

Mandarin — FRANTIŠEK MALINA a DALIBOR TOLAŠ

sbor opery SDO

balet opery SDO

orchestr opery SDO — koncertní mistr Emil Kalus

premiéra dne 17. prosince 1983 v budově Divadla Zd. Nejedlého

Vydalo Státní divadlo v Ostravě, nositel Řádu práce, v redakci Miloslava Nekvasila,
obálka a grafická úprava Mirek Tittler, fotografie Josef Hradil. — Vytiskly Moravské
tiskařské závody, n. p., provoz 21, Ostrava 1, Novinářská 7. Povoleno Sm KNV č. j. Kult.
804/83/Neme/Bř/403/16

TURANDOT

„Skoro dva roky nepracuji, ztratil jsem mnoho vzácného času,“ píše Giacomo Puccini básníku Giuseppe Adamimu v říjnu 1919. Je zoufalý, že nemá libreto, že nemůže pracovat. Literáti Renato Simoni a Giuseppe Adami připravují libreto z anglického prostředí roku 1830. Ale to Pucciniho vůbec nezaujalo. A tak všichni hledají nový námět. Simoni navrhuje některou Gozziho komedii a Puccini připomíná Turandot, jejíž inscenaci v Reihardtově režii viděl v Berlíně. Bylo to Schillerovo zpracování, které ho tak zaujalo.

„Když na základě této pohádky uděláte novou Turandot, plnou fantazie, poezie a lidského citu, zhudebním ji,“ píše skladatel svým spolupracovníkům. A když si jejich dílo přečetl, je nadšen: „To je, co jsem hledal, to je něco pro mne. Je tam fantazie, vzruch, poezie, lidskost. Výborně!“

Pak se ovšem trápí pochybami, nebude-li exotický kolorit připomínat Butterfly, i když v této opeře se jedná o moderní Japonsko, kdežto Čína v Turandot je pohádková, neskuptečná, fantastická. Libretisté vložili do tohoto světa novou ženskou postavu, která přináší motiv bolesti a citovosti. Tón opery je rovněž pohádkový, fantastický, ale základem je tu poezie a vášeň. Puccini studoval exotickou hudbu s velkým zaujetím. „British Museum“ mu poslalo k nahlédnutí jediný existující kodex antických rytů a čínských hudebních skladeb. Puccini se do své nové opery zamiloval: „Myslím každou hodinu, každou minutu na Turandot. Celá má hudba až dosud se mi zdá jiná, úplně jiná.“

Pak jej opět šírají pochybnosti: „Zdá se, že pokračuji dobře, ale kdo to může bezpečně tvrdit?“

Uvádí se do jakési tvůrčí extáze: „Bez horečky není tvorby, protože procitěné, upřímné umění je jistý druh choroby, výjimečný stav ducha, předráždění každého nervu, každého atomu.“

Během tvorby se neustále střídají radost s melancholií, ale vášnivá touha pracovat je přece jen nejsilnější.

„Doufejme, že tato melodie, tvořená tak pravdivě, bude svěží a bude se dotýkat duše. Bez toho nic neexistuje. Pracuji, mám před sebou pouze práci. Mám však strach, když si pomyslím na roky, které už uběhly. Ale vpřed, bez obav a strachu!“

Dochází k závěru, že „věci prosté a cesty nevyšlapané vedou k modernímu divadlu“.

Na jaře 1924 je napaden těžkou chorobou v hrdle. Pracuje horečně, jako by si byl vě-

dom, že není dostatek času. Na podzim už je přesně stanovena diagnóza nevyléčitelné choroby: „Operu uvedou neúplnou, někdo vyjde na jeviště a poví obecenstvu: při tomto místě postihla skladatele smrt . . .“

Ale skladbu v podstatě dokončil v celém znění. Napsal i závěrečné dueto posledního dějství, chybí jen instrumentace. Svou novou operu slibuje milánské Scale na jaro 1925. Spolu s Toscaninim se domlouvají o interpretaci Turandot. Na kliniku v Bruselu odjíždí s posledními stránkami svého nového díla. Věřil, že bude moci pracovat, žít. Podrobuje se léčení radiem, pak dává souhlas k operaci a po přechodném zlepšení zdravotního stavu 29. listopadu 1924 umírá.

Autor pohádky Turandot Carlo Gozzi (1722—1806) bývá označován jako rival Goldoniho, jako konzervativní zastánce her typu *comedia dell'arte*.

V mládí psal burleskní básně a satirické hry proti hrubému úpadku vkusu. Rozmanité výstupy jsou zaměřovány proti abbé Chiarimu, zastánci zastaralé dramatické tvorby, i proti Goldonimu, který přináší do svých her prvky soudobého francouzského dramatu. Gozzi tvrdošjně hájil nejryzejší italské divadlo — *comedi dell'arte*. Triumfální úspěch měly jeho „fiabe“, což jsou vlastně lidové báchorky. Udržoval jimi v činnosti italské herecké skupiny, zvláště společnost harlekýna Sacchiho. Nejvýznamnější „fiabe“ napsal v letech 1761—1765. Jsou to Lásky ke třem pomerančům, Král jelenem a Turandot. Ale ani pronikavé úspěchy přece jenom nemohly zastavit vývoj, který přál novému typu komedie ve stylu Goldoniho. Když i Sacchiho skupina opouští starý repertoár, pokouší se Gozzi psát ve stylu Calderonových dramatických děl. Ty pak už nedosáhnou lehkosti, vtipu, básnivosti, jakou mají jeho fiabe. Princeznu Turandot přebásnil Schiller, ostatně romantismus Gozziho dílo velice vyzdvihoval. Turandot se těšila největší oblibě v době po druhé světové válce, kdy ji inscenovali Vachtangov v Moskvě a Copeau v divadle Starý holubník v Paříži.

OBSAH OPERY

I.

1. Mandarin ohlašuje celému Peking: princezna Turandot se vdá za toho, kdo rozluští její tři hádanky. Kdo neobstojí, bude popraven, jak se právě stane perskému princovi. — V davu je i stařec - žebrák, o němž nikdo netuší, že je to vyhnaný tatarský král Timur. Toho doprovází věrná otrokyně Liu. Tam jej také náhodou objeví jeho syn princ Kalaf, jemuž se podařilo z vlasti uprchnout. — Turandot, jež nedbá proseb lidu, chce přihlížet popravě perského prince. — Také Kalaf se rozhodne luštit hádanky, i když ho tři ministři Ping, Pong a Pang varují.

2. Tři ministři, jež jsou znepokojeni Turandotinou krutostí, mají jediné přání: aby se vdala.

Všichni chtějí být svědky toho, jak nový nápadník obstojí. I císař mu rozhodnutí rozmlouvá. Doví se rovněž, proč je Turandot tak krutá: mstí se za svou pramáti princeznu Lou-Ling, kterou unesli Tataři, zneuctili a umučili. Proto Turandot nechce poznat lásku. Kalaf hádanky rozluští: první znamená naději, druhá krev a třetí Turandot. Princezna se však vzdává, nechce se za Kalafa vdát. Tu velkorysý princ nestojí o své vítězství, dokonce chce podstoupit smrt, pokud Turandot uhodne jeho jméno.

3. Hlasatelé vyhlásují, že všichni lidé musí po jménu vítězného prince pátrat. Také tři ministři se pokoušejí vyzvědět na Kalafovi jeho jméno. — Stráž přivede Timura a Liu, protože byli včera s cizincem viděni. Aby Liu Timura zachránila před mučením, ohlásí, že ona jediná zná princovo jméno. Lásky jí dává sílu překonat všechna muka, nevyzradí jméno milovaného prince, ale raději sama umírá. Princ chce Turandot urazit, strhne jí závoj a políbí ji. Polibek však probudí v obou lásku. On sám jí řekne své jméno. Princezna jej zve na soud lidu.

Turandot ohlašuje před císařem a před veškerým lidem princovo jméno: je to Lásky.

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ
nositel Řádu práce